

Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы

Күшін жойған

Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 7 ақпандағы N 550 Жарлығы . Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 18 сәуірдегі № 63 Жарлығымен

Ескерту. Күші жойылды - ҚР Президентінің 2011.04.18 № 63 Жарлығымен.

Қазақстан Республикасының Конституциясы 44-бабының 8) тармақшасына сәйкес қаулы етемін:

1. Қоса беріліп отырған Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі - Бағдарлама) бекітілсін .

2. Қазақстан Республикасының Үкіметі Бағдарламаны іске асыру жөніндегі Іс-шаралар жоспарын бір айлық мерзімде әзірлесін және бекітсін.

3. Қазақстан Республикасының Мәдениет министрлігі Қазақстан Республикасының Президенті мен Қазақстан Республикасының Үкіметіне Бағдарламаны іске асырудың барысы туралы жыл сайын 30 маусымға және 30 желтоқсанға жиынтық талдау баяндама ұсынсын.

Ескерту. 3-тармаққа өзгерту енгізілді - ҚР Президентінің 2004.03.29 N 1323, 2006.05.30 N 127 (жарлық алғаш жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі), 2010.07.15 N 1027 Жарлықтарымен.

4. Осы Жарлықтың орындалуын бақылау Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігіне жүктелсін.

5. Осы Жарлық жарияланған күнінен бастап күшіне енеді.

Қазақстан Республикасының

Президенті

Қ а з а қ с т а н

Р е с п у б л и к а с ы

П р е з и д е н т і н і ң

2 0 0 1 ж ы л ғ ы 7 а қ п а н д а ғ ы

N 5 5 0 Ж а р л ы ғ ы м е н

бекітілген

Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

1. Бағдарламаның паспорты

Атауы	Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
Әзірлеуге негіздеме	Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 5 қазандағы N 4106 Жарлығымен бекітілген Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасының 3-тармағына сәйкес әзірленген
Негізгі әзірлеушілер министрлігі	Қазақстан Республикасының Мәдениет
Мақсаттары	Қазақстан халықтарының тілдерін дамытудың стратегиясы үш негізгі мақсатты айқындайды: мемлекеттік тілдің әлеуметтік-коммуникативтік қызметін кеңейту мен нығайту; орыс тілінің жалпы мәдени қызметін сақтау; этникалық топтардың тілдерін дамыту және ағылшын тілін іскерлік қарым-қатынасқа енгізу.
Міндеттері	Мақсаттарды іске асыру үшін мынадай міндеттерді шешу көзделеді: мемлекеттік тілдің мемлекеттік басқару тілі ретінде қолданылуын қамтамасыз ету; нормативтік құқықтық базасын жетілдіру; іс жүргізуді мемлекеттік тілге көшіру кестесін (нақты мерзімдер мен іс-шараларды көрсете отырып) белгілеу арқылы барлық мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында мемлекеттік тілдің іс жүргізудегі негізгі тіл ретінде қолданылуын қамтамасыз ету; Қазақстан Республикасы Конституциясының 7 және 93-баптарын іске асыру мақсатында республика көлемінде республикалық және жергілікті бюджеттің, ұйымдардың қаржылары, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерімен тыйым салынбаған басқа

да көздері есебінен азаматтарға мемлекеттік
тілді тегін оқыту курстарының бірыңғай
ж ү й е с і н қ ұ р у ;
Мемлекеттік ұйымдар мен жергілікті өзін-өзі
басқару органдарында ресми қолданылатын тіл
ретінде орыс тілінің қызмет етуін қамтамасыз
е т у ;
орыс тілінің қолданылуын ғылыми-лингвистикалық
тұрғыда қамтамасыз ету;
этникалық қауымдастықтар (диаспоралар)
өкілдерінің ана тілін оқытуға мемлекеттік
қ о л д а у к ө р с е т у ;
мемлекеттік тілді насихаттауды және қоғамдық
өмірдің түрлі салаларына енгізуді жүзеге
а с ы р у ;
Республика азаматтарының ағылшын тілін
оқып-үйренуі үшін жағдай жасау.

Қаржыландыру көздері Бағдарламаны қаржылай қамтамасыз ету осы
Бағдарламаны іске асыруға бөлінетін
республикалық бюджеттен, жергілікті бюджеттер
қаражаттары есебінен, сондай-ақ Қазақстан
Республикасының заңнамалық актілерімен тыйым
салынбаған басқа да көздерден жүзеге
асырылады. Бағдарламаны іске асыруға арналған
бюджет қаражатына ең төменгі есептік
қажеттілік 3087,7 миллион теңгені құрайды.
Оның жыл сайынғы көлемі тиісті жылға арналған
республикалық бюджет туралы Қазақстан
Республикасының Заңына сәйкес нақтыланатын
болады.

Күтілетін нәтижелер Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік
бағдарламасын іске асыру Қазақстан аумағында
қолданылатын тілдердің қажетті функционалдық
арақатынасына қол жеткізумен айқындайтын,
оңтайлы әлеуметтік-лингвистикалық кеңістік
қ ұ р у д ы к ө з д е й д і .

Ескерту. 1-бөлімге өзгерту енгізілді - ҚР Президентінің 2004.03.29 N 1323,
2006.05.30 N 127 (жарлық алғаш жарияланған күнінен бастап қолданысқа
енгізіледі), 2007.11.20 N 444, 2010.07.15 N 1027 Жарлықтарымен.

2. Кіріспе

Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі - Бағдарлама) 10 жылға арналған. Бағдарламада Қазақстандағы тіл құрылысының ұзақ мерзімді келешегінің стратегиялық мақсаттары мен міндеттері айқындалып, сондай-ақ оларды іске асырудың басты бағыттары мен тетіктері белгіленген.

Белгіленген мақсаттарды, міндеттерді және басымдықтарды жүзеге асырудың нақты іс-әрекеттері, уәкілетті орган әзірлеп, Қазақстан Республикасының Үкіметі бекітетін Бағдарламаны іске асыру жөніндегі шаралардың екі жылдық қысқа мерзімді жоспарлары түрінде жасалынады.

Бағдарлама Қазақстан Республикасы Конституциясының 7, 93-баптарына, "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" 1997 жылғы 11 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңына (бұдан әрі - "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" Заң), Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы 4 қарашадағы

№ 3186 өкімімен мақұлданған Қазақстан Республикасының Тіл саясаты тұжырымдамасына, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 5 қазандағы № 4106 Жарлығымен бекітілген Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес әзірленген.

Тіл құрылысының оңтайлы процесі этнолингвистикалық және мәдени қажеттіліктерді толыққанды іске асыруды қамтамасыз ете отырып, қоғамда азаматтық татулықты нығайтуға және оның одан әрі топтасуына жағдай жасайтындықтан, мемлекет өмірінің аса маңызды әлеуметтік қырларының бірі болып табылады. Бұл елімізде тілдерді дамыту мәселелерін мемлекеттік реттеу қажеттігін білдіреді. Мемлекеттік тілдің қоғамдағы рөлі оның дамуының басымдығын білдіретін жоғары деңгейдегі топтастыру әлеуетінен көрінеді.

Осы Бағдарламаны әзірлеу Қазақстанда оңтайлы функционалдық-лингвистикалық кеңістік құру үшін мемлекеттік биліктің барлық тамақтары мен тұтас қоғамның нысаналы да жүйелі қызметін жүзеге асырудың бірыңғай стратегиясын тұжырымдау қажеттігінен туындайды.

3. Проблеманың бүгінгі таңдағы жай-күйін талдау

1997 жылы "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" заң қабылданған сәттен бері және Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 5 қазандағы № 4106 Жарлығымен бекітілген Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын 1998-2000 жылдар аралығында іске асыру барысында қоғамдық өмірдің барлық негізгі салаларында тіл құрылысы процестерінің одан әрі кеңеюі мен тереңдеуі үшін алғышарттар жасалды. Бұл

мемлекеттік органдар, ұйымдар мен тұтас қоғамның үйлестірген, мақсатты күш-жігерінің нәтижесі болды.

Қазіргі уақытта елде тілдер қолданысының дамуын табысты іске асырудың құқықтық негіздері қалыптасты. Тіл құрылысының үрдістері қоғамда түсіністік пен қолдау тауып отыр.

Мемлекеттік органдар жүйесінде мемлекеттік тілді талап етілуінің арту үрдісі байқалуда. Бұл орайда қазақ халқы басым тұратын аймақтарда біршама айтарлықтай нәтижелерге қол жетті. Бұл, ең алдымен, Атырау, Қызылорда, Маңғыстау, Батыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан облыстарына тән. Қазақстанның Солтүстік, Орталық және Шығыс облыстарында да мемлекеттік тілді дамыту бағытында белгілі бір деңгейде жұмыс жүргізілуде. Орталық атқарушы органдардың мемлекеттік тілді қолдану аясын кеңейтуге бағытталған нысаналы жұмыстарының арқасында оның талап етілуінің өсу үрдісі байқалады. Көптеген мемлекеттік органдар мен ұйымдарда іс қағаздары екі тілде - мемлекеттік және ресми тілде жүргізіледі.

Алайда, қол жеткен нәтижелерге қарамастан, мемлекеттік органдарда мемлекеттік тілдің әлеуетін іске асыру деңгейі әлі де төмен екенін атап өту керек. Мемлекеттік қызметшілер арасында мемлекеттік тілді еркін меңгерген мамандар аз. Сол себепті Бағдарламаны іске асыру барысындағы басты міндеттің бірі білікті кадрлар даярлау болып табылады.

Сонымен бірге Президент "Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан" атты Қазақстан халқына Жолдауында: "...Тілдердің үштұғырлығы" мәдени жобасын кезеңдеп іске асыруды қолға алуды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемде халқы үш тілді пайдаланатын жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс...", - деп айтқан болатын. Осыған орай қазақ тілін - мемлекеттік тіл, орыс тілін - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілін - жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі ретінде дамытуды да мемлекеттік тіл саясатының негізгі басымдықтарының бірі ретінде қолға алу керек.

Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері жүйесіне мемлекеттік тілді енгізу процесі басталды. Қазіргі заманғы қазақ әскери терминологиясының қалыптасу процесі жүріп жатыр. Алайда әскери құрамаларда күнделікті қызметтік міндеттерін орындау барысында мемлекеттік тілдің қолданылуы шектеулі күйде қалып отыр. Бұл жерде негізгі күш-жігерді арнаулы әскери лексиканы қалыптастыру мен мемлекеттік тілді оқытуға жұмсау қажет.

Білім беру жүйесінде мемлекеттік тілдің рөлі біртіндеп артып келеді. Білім және ғылым министрлігінің мәліметі бойынша, 1999-2000 оқу жылында, республика мектептеріндегі 3,5 миллион оқушының 1,6 миллионы (50,6%) - қазақ тілінде, 1,5 миллионы (45%) - орыс тілінде, 80 мыңы (2,3%) - өзбек тілінде, 23 мыңы (0,6%) - ұйғыр тілінде, 2,5 мыңы (0,07%) - тәжік тілінде және мыңнан

астамы басқа тілдерде оқыды. Қазақ тілінде оқытатын мектептердің жалпы саны біртіндеп өсіп, 2000 жылы республикадағы мектептердің жалпы санының 43% (7910) шамасына жеткенімен, олардың аймақтар бойынша, сондай-ақ "қала-ауыл" схемасы бойынша бөлінуі біркелкі емес. Бұдан басқа, қазақ тіліндегі сыныптардың тепе-теңдігі сақталмауына байланысты тиісті тілдік ортадан бөлініп қалған "аралас мектептер" деп аталатын мәселе де бар. Оның үстіне, қазақ тілінде оқытатын мектептердің көпшілігі дәріс берудің жоғары жеткіліксіз деңгейін көрсетуде. Басқа тілдерде оқытатын мектептер туралы да осындай жайды атап өтуге болады. Едәуір толымды оқу-әдістемелік әлеуеті қалыптасқан орыс тілінде оқытатын мектептерде бұл проблемалар соншалықты өзекті болып отырған жоқ.

Егер мемлекеттік тілде білім беретін мектептер саны біртіндеп өсіп келе жатса, мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінің саны азайып барады. Олардың саны 2000 жылы еліміз бойынша осы тектес ұйымдардың жалпы санының 25%-нен (1158) асқан жоқ. Осылайша, неғұрлым тілді қабылдауға бейім ұрпақ тілдік қатынастарды мемлекеттік реттеу саласынан сырт қалуда.

Республиканың бастауыш және орта кәсіптік оқу орындарында 200 мамандық, жоғары оқу орындарында 75-тен астам мамандықты оқыту мемлекеттік тілде жүргізіледі. Қазақ тілінде оқыту бөлімдерінде оқитын студенттердің саны 2000 жылы барлығы 32%-ті (85300) құраса, орыс тіліндегі бөлімдердегі студенттердің саны 68%-ті (181000) құрайды. Қазақ тілінде оқыту бөлімдерінің жалпы алғанда өсуіне қарамастан, осы тілде оқытылатын мамандықтар санын көбейтуге назар аудару керек. Мәселен, 1998-1999 оқу жылынан бастап еліміздің жоғары және орта арнаулы оқу орындарына "Мемлекеттік тілде іс жүргізу" атты жаңа мамандық енгізілді.

Мемлекеттік тілді оқытуда сабақ жүргізудің жаңа жеделдетіп оқыту әдістемелерін әзірлеу, дыбыс-бейне материалдарды, компьютерлік технологияларды пайдалану нәтижесінде үлкен мүмкіндіктер көзі ашылуда. Осылайша, бүгінгі күні орталық атқарушы органдарда мемлекеттік тілде электронды құжат айналымын қамтамасыз ету жөнінде компьютерлік бағдарламалар әзірленіп, орнатылды, сканер арқылы компьютер қаріптерін тануды, қазақ тілінде дұрыс жазылуын тексеруді, мәтіндерді қазақ тілінен орыс тіліне, орыс тілінен қазақ тіліне автоматты түрде аударуды қамтамасыз ету жөнінде бағдарламалар әзірленді.

Мемлекеттік тілдің алдында тұрған маңызды мәселелердің бірі оның жаңа әлеуметтік-мәдени болмысты бейнелеудегі мүмкіндіктерін кеңейтудің қажеттігі болып отыр. Бұл бағытта нысаналы ғылыми зерттеу жұмысы жүргізілуде. Қазақ тілінің терминологиялық базасын түзу мен жетілдіруге басты назар аударылып отыр. Мемлекеттік терминологиялық комиссия 610 жаңа терминді бекітті,

алғашқы рет 31-томдық салалық терминологиялық сөздіктер шығару жүзеге асырылуда.

Қолданылып жүрген заңдармен айқындалған, республика аумағындағы тарихи атауларды қалпына келтіру мен жүйелеу және жер-су атаулары мен басқа да атауларды фонетикалық, таңбалық және лексикалық принциптерге сәйкестендіру жұмысы жандандырылуда. Осы уақытқа дейін 64 аудан, 8 қала, 420 ауыл мен поселке, 680 білім беру, мәдениет, денсаулық сақтау мен басқа да объектілер жаңа атауларға ие болды.

Мемлекеттік тілде қорғалған кандидаттық және докторлық диссертациялардың жалпы санының ұлғаюы байқалады. Алайда, олардың саны әлі де көп емес, ол республикада 1999 жылы қорғалған диссертацияның 14%-нен аспайды (1267-нің 174-і).

Мәдениет және бұқаралық ақпарат құралдары салаларында мемлекеттік тілді дамытуда белгілі бір оң ілгерілеуге қол жетті. Қазақ тіліндегі телехабарлардың көлемін ұлғайту бағытында айтарлықтай оң қадамдар жасалды. Бұл ретте мемлекеттік тілде хабар тарататын мамандандырылған телеарнаның ашылғанын атап айтуға болады. 2000 жылы 192 телеарнаның басым көпшілігі - 144-і екі тілде хабар таратты. Дегенмен мемлекеттік тілде және басқа тілдерде хабар тарату уақытының заң актілерімен айқындалған сандық арақатынасы көп жағдайда сақталып отырған жоқ.

Мемлекеттік басқару органдары жүйесінде, еліміздің Қарулы Күштерінде, халыққа қызмет көрсету, мәдениет пен өнер салаларында ресми қолданылатын тілдің тұрғысы дәстүрлі түрде күшті болып отыр. Орыс тілінің білім мен ғылымдағы басымдығы сақталуда, оның бұқаралық ақпарат құралдары саласында жетекші тіл болып қалуы жалғасуда. Мәселен, 2000 жылы елде 2365 орыс тілінде оқытатын мектеп, орыс тілінде оқытатын сыныптары басым 2055 аралас мектеп есепке алынды, орыс тілінде 393 газет, 78 журнал атауы шығарылып, 20 телеарна жұмыс істейді.

Қазақстан аумағында тұрып жатқан барлық диаспоралар тіліне мемлекет тарапынан көмек көрсетілуде. Ана тілі мен мәдениетін дамыту мақсатында елімізде ана тілін оқытудың жексенбілік мектептер жүйесі құрылған. 1999-2000 оқу жылында жексенбілік мектептерде 14 тіл ана тілі ретінде оқытылды: корей, иврит, украин, татар, неміс, түрік, шешен, ұйғыр, армян, әзірбайжан, чуваш, поляк, курд және дұнған тілдері. Жексенбілік мектептер туралы үлгі ереже әзірленді. Оқытудың мұндай түрі өзін жақсы жағынан көрсетіп үлгерді және келешегі де бар. Елімізде диаспоралар тілінде 11 газет шығарылып, 12 тілде телехабарлар жүргізіледі.

Ескерту. 3-бөлімге өзгерту енгізілді - ҚР Президентінің 2007.11.20. N 444 Жарлығымен.

4. Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары мен міндеттері

Ескерту. 4-бөлімге өзгерту енгізілді - ҚР Президентінің 2006.05.30. N 127 (жарлық алғаш жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі), 2007.11.20. N 444 Жарлықтарымен.

Қазақстан Республикасының Конституциясымен бекітілген және "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" заңда көрініс тапқан, республикада лингвистикалық өрісті қалыптастырудың функционалдық принциптеріне сәйкес сараланған айқындама негізінде тіл құрылысын үш бағытта: мемлекеттік тілдің әлеуметтік-коммуникативтік қызметін кеңейту мен нығайту; орыс тілінің жалпы мәдени қызметін сақтау; Қазақстан халықтарының басқа тілдерін дамыту бойынша жүзеге асыру орынды болмақ.

Айқындаманың саралануы функционалдық-лингвистикалық топтардың әрқайсысының алдында тұрған міндеттердің айырмашылығын көрсетумен дұрыс болып табылады. Сонымен, қазақ тілін дамыту бағыты оның мемлекеттік мәртебесін іске асыру қажеттігімен айқындалады; орыс тілінің қолданылуын қамтамасыз ету қызметінің басты бағыты оның мемлекеттік ұйымдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында қазақ тілімен қатар ресми қолданылу қызметін сақтау болып табылады; этникалық топтардың лингвистикалық сұраныстарын қанағаттандыру, ана тілін әркімнің пайдалануға қарым-қатынас, тәрбие, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдап алуға конституциялық құқығын іске асыруға, Қазақстан халықтарының тілдерін оқып үйрену мен дамыту үшін жағдай жасауды талап етеді.

Мемлекеттік тілдің әлеуметтік-коммуникативтік қызметін кеңейту мен нығайту мақсатында қол жеткізу өз кезегінде мына міндеттерді шешуді талап е т е д і :

1) мемлекеттік тілдің мемлекеттік басқару тілі ретінде қолданылуын қ а м т а м а с ы з е т у :

нормативтік құқықтық базаны жетілдіру;
мемлекеттік қызметкерлердің мемлекеттік тілді қызметтік міндеттерін орындауға қажетті деңгейде меңгеру үшін шаралар қолдану;
мемлекеттік органдар жүйесінде мемлекеттік тілдің іскерлік қарым-қатынастың негізгі тілі ретінде қолданылуын қамтамасыз ету;
мемлекеттік органдарда актілерді әзірлеу мен қабылдауда негізгі тіл ретінде мемлекеттік тілдің қолданылуын қамтамасыз ету;
сот ісін жүргізуді, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы іс жүргізуді заңнамаларға сәйкес қамтамасыз ету;

Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, сондай-ақ әскери және әскерилендірілген құралымдардың барлық түрінде мемлекеттік тілдің қолданылуы үшін шараларды қамтамасыз ету;

іс жүргізуді мемлекеттік тілге көшірудің кестесін (нақты мерзімдер мен іс-шараларды көрсете отырып) белгілеу арқылы барлық мемлекеттік ұйымдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында іс жүргізудің негізгі тілі ретінде мемлекеттік тілдің қолданылуын қамтамасыз ету;

халықаралық қызметте мемлекеттік тілдің қолданылуын қамтамасыз ету;
мемлекеттік тілді насихаттауды және қоғамдық өмірдің түрлі салаларына енгізуді жүзеге асыру;

2) Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттік тілді меңгеруі үшін жағдай жасау:

Қазақстан Республикасы Конституциясының К951000_7 және 93-баптарын іске асыру мақсатында мемлекет көлемінде республикалық және жергілікті бюджеттің, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерімен тыйым салынбаған басқа да көздері есебінен азаматтарға мемлекеттік тілді тегін оқыту курстарының бірыңғай жүйесін жасау;

ғылым, мәдениет, білім беру, денсаулық сақтау және халыққа қызмет көрсету салалары қызметкерлерінің мемлекеттік тілді тиісті деңгейде меңгеруі үшін құқықтық, ұйымдық шараларын және материалдық-техникалық жағдай жасалуын қамтамасыз ету;

меншік нысанына қарамастан барлық үлгідегі мектеп жасына дейінгі мекемелердің, жалпы білім беретін мектептердің, орта арнаулы және жоғары оқу орындарының тәрбиеленушілері мен оқушыларының мемлекеттік тілді меңгеру саласындағы білімі мен біліктерінің барынша жоғары деңгейге жетуін қамтамасыз ету;

3) ғылыми-лингвистикалық зерттеулер мен олардың нәтижелерін нақты іске асыруды жеделдетуді жүзеге асыру жолымен қазіргі қазақ әдеби тілінің нормаларын бірыңғайлауды қамтамасыз ету:

қазіргі қазақ әдеби тілінің сөзжасам процестерінің, оның ішінде терминжасам принциптерін ғылыми негізде жүйеге келтіру, қазақ тілінің толыққанды терминологиялық жүйесін енгізу;

қазіргі қазақ тілінің тілге ортақ әдеби нормаларын жүйеге келтіру;
қазақ тілінің фонологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, қазақ әліпбиі мен орфографиясын жетілдіру жөнінде шаралар қолдану;

ономастика мәселелерін ғылыми тұрғыдан қамтамасыз ету;

Мемлекеттік терминологиялық комиссияның мәртебесін арттыру, оның ережесін, міндеттерін, құрылымын қайта қарау;

тарихи материалдар негізінде ұлттық ономастиканы одан әрі дамыту

жөніндегі бағыттарды айқындау;

ономастикалық жұмыстың құқықтық негіздерін, іске асыру тетіктерін және жүзеге асыру нысандарын әзірлеу;

4) мәдениет және бұқаралық ақпарат құралдары саласында мемлекеттік тілдің қолданылуын қамтамасыз ету:

кино- және бейнеөнімдерді, оның ішінде анимациялық фильмдерді (аударма жұмыстарын қоса алғанда) мемлекеттік тілде шығару мен тарату (телеарналардан көрсету) шараларының жүйесін ұйымдастыру;

мәдениет, ғылым, көркем әдебиет пен өнердің әртүрлі саласында мемлекеттік тілде баспа өнімдерін шығаруды қамтамасыз ету;

мәдени-көпшілік шараларды мемлекеттік тілде ұйымдастыру; мемлекеттік тілді дамытуға бағытталған жұмысқа ақпараттық-насихаттық қолдау жасау;

бұқаралық ақпарат құралдарында мемлекеттік тілдің қолданылуын қамтамасыз ету;

мемлекеттік тілді компьютерлендіру мәселелерін шешу;

5) Қазақстан Республикасы азаматтарының ағылшын тілін оқып-үйренуі үшін жағдай жасау:

барлық жалпы білім беретін мектептерде, оның ішінде шет тілдерін тереңдетіп оқытатын мамандандырылған мектептерде, орта арнаулы, жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытудың сапасын арттыру;

кадрларды даярлаудың, оқу процесін әдістемелік және оқу құралдарымен қамтамасыз етудің икемді жүйесін жасау.

Орыс тілінің жалпы мәдени қызметін сақтау мақсатына қол жеткізу үшін мынадай міндеттерді шешуге назар аудару қажет:

мемлекеттік ұйымдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарында ресми қолданылатын тіл ретінде орыс тілінің қызмет етуін қамтамасыз ету;

ғылым мен білім беру салаларында орыс тілінің қолданылуын қамтамасыз ету;

мәдениет пен бұқаралық ақпарат құралдары салаларында орыс тілінің қолданылуын қамтамасыз ету;

орыс тілінің қолданылуын ғылыми-лингвистикалық тұрғыдан қамтамасыз ету.

Этникалық топтардың тілдерін дамыту мақсатына қол жеткізу мына міндеттерді шешуді талап етеді:

этникалық қауымдастықтар (диаспоралар) өкілдерінің ана тілін оқуына мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету;

этникалық қауымдастықтар тілдерінің мәдениет саласында қолданылуына жағдай жасау;

этникалық қауымдастықтар тілдерінің бұқаралық ақпарат құралдарында қолданылуына жәрдемдесу.

5. Тілдік дамудың басым бағыттары мен Бағдарламаны іске асырудың тетіктері

Ескерту. 5-бөлімге өзгерту енгізілді - ҚР Президентінің 2004.03.29. N 1323 жарлығымен.

5.1. Тілдік дамудың басым бағыттары

Ескерту. 5-1-кіші бөлімге өзгерту енгізілді - ҚР Президентінің 2006.05.30 N 127, 2007.11.20 N 444, 2010.07.15 N 1027 Жарлықтарымен.

Жоғарыда аталған функционалдық-лингвистикалық топтар үшін дамудың басым бағыттары алға қойылған мақсаттар мен міндеттерден туындай отырып, қалыптасады. Осылайша, басымдықтарды таңдау олардың әрқайсысы үшін заңмен айқындалған әлеуметтік қызметтермен тікелей байланыста болады. Басымдықтар сатылық тәртіппен тізбектеледі:

1-басымдық

Нормативтік құқықтық қамтамасыз ету.

2-басымдық

Мемлекеттік тілді мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу, іс қағаздары салаларында, Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері мен құқық қорғау органдарында, халықаралық қызметте дамыту.

3-басымдық

Білім беру және тілдерді оқыту салаларындағы тілдік даму.

4-басымдық

Тілдік дамуды ғылыми қамтамасыз ету.

5-басымдық

Мәдениет және бұқаралық ақпарат құралдары, сондай-ақ денсаулық сақтау және халыққа қызмет көрсету салаларында тілдік даму.

Нормативтік құқықтық қамтамасыз ету

Тілдерді дамытуды құқықтық қамтамасыз етудегі маңызды міндеттердің бірі қызметі тікелей әлеуметтік коммуникация барысында іске асатын қоғамдық өмірдің бірқатар салаларының қызметкерлері үшін мемлекеттік тілді меңгеруге қатысты бөлігін әзірлеу мен талаптарын нормативтік тұрғыдан бекіту болып табылады. Бұл ең алдымен, мемлекеттік қызмет, денсаулық сақтау, білім беру, ғылым, мәдениет, халыққа қызмет көрсету, көлік, байланыс салалары. Осыған байланысты мемлекеттік тілді белгілі бір көлемде және біліктілік талаптарына сай білуді қажет ететін кәсіптер, мамандықтар мен лауазымдар тізбесі (бұдан әрі - Тізбе) заңмен айқындалуға тиіс. Аталған Тізбе "Қазақстан Республикасындағы

тіл туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 23-бабының үшінші бөлігіне сәйкес Қазақстан Республикасы заңдарымен белгіленеді. Жекелеген кәсіптерге, мамандықтар мен лауазымдарға қатысты нормативтік талаптардың күшіне ену уақыты саралануға тиіс. Осылайша, мемлекеттік тілді меңгеру бөлігінде талаптардың күшіне ену процесі жекелеген лауазымдар үшін кезең-кезеңімен жүргізіледі, мұның өзі қажетті бейімделу кеңістігін жасауға мүмкіндік береді. Оның үстіне, Тізбені түзу процесі жаңа кәсіптердің, мамандықтар мен лауазымдардың біртіндеп қосылуын көздеуі қажет.

Тілді дамытудың ынталандыру сипатындағы қосымша шаралармен нығайтылмаған қасаң әкімшілік әдістерінің жеткілікті түрде тиімді бола бермейтінін практика көрсетіп отыр. Сондықтан бұйрық мәнді шаралармен қатар ынталандыру әдістерін де кеңінен енгізу қажет. Өз жұмысында мемлекеттік тілді қолданатын мемлекеттік органдар, ұйымдар мен мекемелер қызметкерлерін материалдық ынталандыру жөніндегі шаралардың тиімді жасау үшін құқықтық негіздер әзірлеу қажет. Аталған мәселені шешу мемлекеттік тілді меңгеру үшін неғұрлым пәрменді тетіктердің бірі болуға тиіс.

Сонымен қатар, тіл заңдарының бұзылуына кінәлі тұлғаларды жауапқа тарту туралы мәселе іс жүзінде шешуді талап етеді. Оның негізгі ережелерін бұзғаны үшін пәрменді санкциялар жүйесін әзірлеу қажет.

Тіл саласындағы қатынастарды реттеуші заңдарды одан әрі жетілдіру тіл құрылысының өзекті талаптарына негізделуі қажет. Бұл мемлекеттік ұйымдарда аудармашылық қызметті реттеудің құқықтық тетіктерін әзірлеуді талап етеді. Мемлекеттік және орыс тілдеріндегі нормативтік құқықтық актілер мәтіндерінің дәлме-дәл сәйкестігі мен оларды ресми практикада қолдану тәртібі туралы мәселе де нормативтік реттеуді қажет етеді. Қабылданатын нормативтік құқықтық актілердің тіл туралы заңдардың талаптарына сәйкес келуіне назар аударған жөн.

Тіл - Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарында

Мемлекеттік тілдің мемлекеттік органдар жүйесінде қолданылу аясын одан әрі кеңейту кадрлардың тиісті тіл даярлығын талап етеді, ол уақыт өте келе біліктілік талаптары мен қызметтік міндеттеріне қарамастан мемлекеттік қызметшілердің күллі санаттары үшін міндетті болуға тиіс. Осы мақсатта мемлекеттік қызметшілер үшін бірыңғай оқу-әдістемелік бағдарламаға негізделген оқыту курстарының орталықтандырылған жүйесін жасау қажет. Мұндай курстарды түзуде Қазақстан Республикасы Мәдениет министрлігінің Мемлекеттік тілді жеделдете оқыту республикалық орталығы базалық ұйым бола алады. Сонымен бір мезгілде арнаулы кестеге сәйкес мемлекеттік қызметкерлердің әрбір санаты үшін мемлекеттік тілді белгілі бір көлемде

меңгеру бөлігіндегі міндетті талаптарды әзірлеу керек. Осы кесте мемлекеттік тілді оқыту курстарының жұмыс бағдарламаларының, аталған талаптардың қызметкерлердің ағымдағы лингвистикалық даярлығының деңгейімен сай болуы үшін сәйкестендірілуге тиіс.

Сонымен бірге "тілдердің үштұғырлығы" мәдени жобасын іске асыру мақсатында мемлекеттік және орыс тілдерімен қатар әлемдік экономикаға кірігу тілі - ағылшын тілін мемлекеттік қызметшілерге үйрету мәселелерін де шешу қажет.

Құжат мәтіндерін мемлекеттік тілде даярлаудың орнына оларды ресми қолданылатын тілден аударудың кең тараған тәжірибесінің мемлекеттік органдар жұмысында одан әрі беки түскен үрдісі белең алып барады. Соған қарамай, ол тек уақытша шара ретінде ғана қарастырылуға тиіс. Сондықтан мемлекеттік органдарда құжаттамаларды тікелей мемлекеттік тілде жасауға кезең-кезеңімен көшуді орталықтан бекітілген ұзақ мерзімдік жоспарға сәйкес нақты жүзеге асыру керек. Бұл ретте мемлекеттік тілдің тек іс қағаздарын жүргізу саласында ғана емес, мемлекеттік органдар актілерін әзірлеу мен қабылдау саласында да қолданылу мәселесіне назар аударған жөн.

Мемлекеттік тілдің республиканың Қарулы Күштерінде қолданылу мәселесін атап айту айрықша қажет. Тарихи қалыптасқан жағдайларға орай аталған салада мемлекеттік тілдің қолданылуы "Қазақстан Республикасындағы тіл туралы" Заңның 12-бабының талаптарына толық жауап бермейді. Ал еліміздің Қарулы Күштерінде оның толыққанды қолданылуы ұлттық қауіпсіздікті нығайту мәселесі де болып табылады. Сондықтан офицерлік және сержанттық-сарбаздық құрамның мемлекеттік тілді меңгеруінің міндетті талаптарын белгілеу қажет. Аталған талаптардың табысты іске асуы үшін ерекше бағдарлама бойынша арнаулы жоспарға сәйкес әскери қызметін өтеу орындарында мемлекеттік тілді тұрақты оқытуды ұйымдастыру қажет.

Мемлекеттік егемендіктің аса маңызды атрибуттарының бірі ретінде мемлекеттік тіл елдің халықаралық қызметінде лайықты көрініс табуы керек. Ресми халықаралық кездесулер мемлекеттік тілде жүргізілуге тиіс.

Мемлекеттік тілді елдің мемлекеттік басқару, заңнама, сот ісін жүргізу салаларында, Қарулы Күштер мен құқық қорғау органдарында, халықаралық қызметінде қолдану жөніндегі шараларды жүзеге асыру және қабылдау қажет.

Білім беру және тіл оқыту салаларында тілдік даму

Тіл дамуын табысты жүзеге асырудың неғұрлым маңызды шарттарының бірі қоғамдағы жалпы мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылатын тілдерді оқытудың толыққанды жүйесінің тұрақты қызмет етуін ұйымдастыру мен қамтамасыз ету болып табылады. Аталған жүйе түрлі деңгейлерде және әр түрлі нысандарда жүзеге асырылатын өзара байланысты сабақтас және мүмкіндігінше

үздіксіз процесс болуға тиіс. Қазіргі уақытта бұл саладағы негізгі назар жеткілікті көлемде лингвистикалық даярлықты жүзеге асырудың неғұрлым оңтайлы әрі табиғи жолы болып табылатын әр түрлі оқу және тәрбие мекемелеріне аударылып отыр. Талап етілетін білім мен дағдыны толық әрі терең игеру үшін қажетті үздіксіздік принципі оқытуды мектепке дейінгі тәрбие мекемесі - мектеп - жоғары (орта арнаулы) оқу орны классикалық схемасы бойынша құрған жағдайда ғана қамтамасыз етілуі мүмкін. Алайда аталған модель оның жоғары сапалық көрсеткіштері бола тұра, талап етілетін сапалық аспектіні, яғни халықтың әр түрлі әлеуметтік топтарын кеңінен қамтуды толық көлемде қамтамасыз ете алмайды. Осыдан барып, республика азаматтарының тілдік даярлығын жүзеге асырудың басқа да жолдары мен тәсілдерін іске асыру қажеттігі туындайды.

Балалар әлеуметтік коммуникациялардың алғашқы дағдысын құрдастарымен араласу кезінде алатынын ескере отырып, олардың бастапқы тіл даярлығында мектепке дейінгі мекемелер зор рөл атқаруға тиіс. Сондықтан олардың санын көбейту жөнінде мүмкін болатын барлық шараларды қолдану керек. Атап айтқанда, қазақ тілінде оқытатын мектепке дейінгі мекемелер жүйесін кеңейтуге назар аударған жөн.

Өскелең ұрпақтың рухани-имандылық дамуы және елінің мемлекеттік тіліне деген қызығушылығын дарыту мақсатында мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балаларды қазақ тіліндегі көркем, танымдық әдебиетпен, әдістемелік құралдармен, мерзімді басылымдармен толық және сапалы қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлу қажет.

Тіл даярлығын ұйымдастыруды қамтамасыз етуде жалпы білім беретін мектептер үлкен мүмкіндіктерге ие болып отыр. Бұл жерде маңызды проблемалардың бірі оқушыларды отандық оқулықтардың жаңа буынымен қамтамасыз ету болып табылады. Бірінші кезекте бұл қазақ тілінде оқытатын сыныптарға қатысты. Бүгінгі таңдағы оқулықтар өзбек, ұйғыр және басқа тілдердегі ұлттық мектептерге де қажет. Қазақстанның әлеуметтік-мәдени жағдайына бейімделген орыс тіліндегі оқулықтар шығаруды ұйымдастыру қажет. "Тілдердің үштұғырлығы" мәдени жобасын іске асыру мақсатында бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру ұйымдарына арналған ағылшын тіліндегі оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендердің сапасын арттыру және үш тілде оқытуды дамыту жөніндегі мәселелерді қарастыру қажет.

Оқу орындары түлектерінің мемлекеттің әлеуметтік кеңістігіне одан әрі табысты кірігуі мақсатында оқыту тілі мен меншік нысанына қарамастан, барлық оқу орындарында жетекші пән болуға тиіс мемлекеттік тілді оқытудың саны мен сапасына көңіл бөлу керек. Бұған қажетті сағат саны басқа тілдердің есебінен емес, оқу процесін жалпы оңтайластыру нәтижесінде бөлінуге тиіс.

Мемлекеттік тілдің бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім беру жүйесіндегі жағдайы одан әрі де жақсартуды талап етеді. Бұл жекелеген пәндерді оқыту сапасымен қатар, олардың санына да қатысты. Елдің бастауыш, орта және жоғары оқу орындары ұсынатын қазақ тілінде оқытылатын мамандықтар шеңбері мүмкіндігінше шаруашылық, мәдени, қоғамдық және басқа да қызметтер саласын қамти отырып, жоспарлы түрде кеңейтілуге тиіс.

Тілдерді тиімді меңгеру саласындағы мүмкіндіктерді кеңейту мен тереңдету үшін дәстүрлі оқу орындарындағы оқытумен қатар кейбір басқа әдістерде керек екенін тәжірибе көрсетіп отыр. Бұл, атап айтқанда, халықтың түрлі оқу орындарында оқу мүмкіндігі жоқ ересек тобына қатысты. Қазақстан Республикасының барлық азаматтарының мемлекеттік тілді еркін және тегін меңгеруі үшін қажетті ұйымдық, материалдық және техникалық жағдай жасау туралы Конституцияның 93-бабының талабы аталған топқа да қолданылуға тиіс. Өз бетімен оқып-үйренуге арналған теле- және радио хабарлар, газеттердегі арнаулы жарияланымдар сияқты қазақ тілі сабақтарын өткізудің түрлі нысандары кеңінен енгізілгені дұрыс.

Алайда, бұл жерде басты бағыт мемлекеттік тілді жеделдетіп оқытуға арналған тегін тіл курстарының жүйесін ұйымдастыру мен қолдану болуға тиіс. Мұндай курстар жұмыс орындарында арнайы нормативтік актіге сәйкес құрылғаны жөн. Курстарда оқудың нәтижелілігіне мүдделілікті арттырудың тиімді тетіктерін әзірлеу керек. Курстарда оқудың нәтижесі қызметкердің негізгі кәсіби қызметінің нәтижелерімен бір деңгейде қаралуға тиіс. Аталған ереже тіл туралы заңдардың талаптары қолданылатын қоғамдық қызмет салалары үшін міндетті болуға тиіс. Мұндай курстар сонымен қатар түрлі деңгейдегі әкімияттарда ашылып, жергілікті бюджеттен қаржыландырылуы мүмкін. Курстарды ұйымдастыру мен материалдық-техникалық қамтамасыз ету үшін қосымша қаржылай қолдау Қазақстан халықтары тілдерін қолдау қорын құрудың нәтижесінде жүзеге асырылуы мүмкін.

Қолданыстағы заңдарға сәйкес ресми пайдаланылатын тілдің қолданылуы қоғамдық өмірдің барлық саласында іс жүзінде тұрақты болып отыр және мемлекеттің күш-жігері бұл жерде осы жағдайды қолдауға бағытталуға тиіс.

Қазақстан халықтарының тілдерін қолдау мақсатында қарым-қатынас, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдауға конституциялық құқықты іске асыру жөніндегі шараларды қамтамасыз ету қажет. Ана тілін үйрететін таңдаулы жексенбілік мектептер тәжірибесін жинақтау мен тарату мақсатқа сай келеді. Жексенбілік мектептерге мүмкіндігінше одан әрі қолдау, соның ішінде кітап және оқу-әдістемелік қорын құруға көмек көрсету керек. Елдің орта арнаулы және жоғары оқу орындарында ұлт тілдерін оқытатын мамандарды даярлау жөніндегі қызметті жалғастырған жөн.

Ғылыми қамтамасыз ету

Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін іске асыру әлем тілдерін дамыту тәжірибесіне сәйкес жаңа әлеуметтік-мәдени және ғылыми болмыс аясында оның лексикалық және семантикалық тынысының мүмкіндіктерін кеңейтуді талап етеді. Аталған саладағы негізгі міндет, терминологиялық шығармашылықты қоса алғанда, жаңа лексикалық бірліктерді енгізу процестерін бірыңғайлау болып табылады. Терминологиялық жұмыстың негізгі принциптерін тұжырымдау қажет. Терминологиялық шығармашылық жоспарлы түрде жүзеге асырылатын қызмет жүйесінің бірыңғай принциптеріне сүйенген, орталықтандырылған ғылыми негізделген болуға тиіс.

Ұлттық терминологияның ғылыми-теориялық, практикалық базасын жетілдіру, бекітілген терминдерді пайдалану әрі сәйкестендіру жөніндегі жұмысты үйлестіру, түрлі салалар бойынша терминологиялық сөздіктер дайындайтын жекелеген мамандардың, ғалымдардың және ұйымдардың жұмысын үйлестіру мақсатында Мемлекеттік терминологиялық комиссия жанынан салалық терминологиялық секциялар құру қажет.

Сонымен бірге ономастикалық қызметтің ғылыми-фактологиялық базасын жетілдіру, тарихи қалыптасқан қазақ топонимдерін есепке алуды және жүйелеуді жүргізу, қазақ топонимдерінің қолданылу жиілігін зерделеу қажет.

Қазіргі қазақ әдеби тілінің грамматикалық нормаларының бірізділігін сақтауды қамтамасыз ету мақсатында орфографиялық кеңес құру мүмкіндігін көздеу қажет. Оның қатысуымен қазақ әліпбиі мен орфографиясын жетілдіру жөніндегі қызметті жалғастырған жөн.

Қазақ тіліндегі ғылыми шығармашылықты одан әрі дамыту талап етіледі. Бұл мақсатта диссертация қорғау жөніндегі ғылыми кеңестер қызметін кезең-кезеңімен мемлекеттік тілге көшіру жұмыстарын жалғастыру қажет.

Мемлекеттік тілді дамыту мәселелерін ғылыми қамтамасыз етуде А.Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты басым рөлге ие болуға тиіс. Осы мақсатта оның материалдық-техникалық базасын күшейту, мамандар құрамын ұлғайту, іргелі және қолданбалы лингвистикалық зерттеулерді әзірлеуге мемлекеттік тапсырысты кеңейту қажет. Институт лингвистиканың теориялық және қолданбалы мәселелері бойынша сараптамалық бағалау мен қорытындылар беруде жетекші орында болуға тиіс.

Мәдениет және бұқаралық ақпарат құралдары, денсаулық сақтау мен халыққа қызмет көрсету салаларындағы тілдік даму

Мәдениет саласында неғұрлым бұқаралық әрі көріністі нысандарға айрықша назар аудару қажет, бұл кино, мультипликация, телешоу, сазды бағдарламалар, жастар журналдары. Солардың арасында мемлекеттік тілде шығарылатын теле-және радио хабарлар, журналдар, көркем және анимациялық фильмдердің жалпы

саны мен сапасы егемен Қазақстанның қажеттіктерін қанағаттандыра алмай отыр . Қоғамдық қызметтің аталған саласында мемлекеттік ынталандырудың тиімді тетіктерін әзірлеп, енгізу қажет. Мемлекет бұл ретте белсенді позиция ұстануға тиіс. Бұл сонымен қатар мемлекеттік тілді компьютерлендіру мәселелеріне, оны ғаламдық компьютер желісіне енгізуге қатысты.

Мемлекеттік тілдің жұмыс істеуін қамтамасыз етудің неғұрлым күрделі учаскелерінің бірі халыққа қызмет көрсету саласы болып отыр. Бұл аталған саладағы тілдік қызметті мемлекеттік реттеудің күрделілігімен сабақтасып жатыр . Алайда, мемлекеттік тілдің денсаулық сақтау, сауда, көлік және байланыс сияқты салаларға енуі мүмкіндігінше мұндай ықпал ету мемлекет тарапынан жүзеге асыруға болатын жерлерде іске асырылуға тиіс. Бұл үшін, бірінші кезекте, елдің мамандандырылған оқу орындарында - жоғары, орта арнаулы және кәсіптік оқу орындарында мамандарды тиісті даярлауды кеңейту қажет. Одан басқа, аталған талаптар атқаруға тиісті кәсіби міндеттерінің қажеттігімен сабақтасып жатқан салаларда мемлекеттік тілді меңгеру бөлігінде міндетті талаптарды белгілеу қажет. Оларға денсаулық сақтау, байланыс, көлік ұйымдары, банктердің есеп-кассалық бөлімдері жатады.

Мемлекеттік тілді дамыту мақсатында қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды, ауызекі және көрнекі әсер етудің түрлі нысандары мен әдістерін пайдалана отырып, мемлекеттік тілді насихаттау және енгізу жөніндегі шараларды әзірлеу қажет.

Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдардың қызметкерлерінің қазақ тілін білу деңгейін объективті бағалау мақсатында қазақ тілін оқытудың әдістемесі мен тестілеудің әмбебап жүйесін әзірлеу қажет. Бұл ретте, шетел тілдерін оқытудың халықаралық тәжірибесі мен озық технологияларын ескеру қажет .

Қазақстан Республикасында тұрып жатқан шет мемлекеттер азаматтары санының өсу үрдісін назарға ала отырып, қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту әдістемесін жасауды және TOEFL, IELTS т.б. сияқты тілді меңгеру деңгейін анықтауға арналған жүйені әзірлеуді қарастыру керек.

5.1-1. Мемлекеттік тілді насихаттау және қоғамдық өмірдің түрлі салаларына енгізу

Ескерту. 5-1-1-кіші бөліммен толықтырылды - ҚР Президентінің 2006.05.30. N 127 (жарлық алғаш жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) жарлығымен .

Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың басты шарттары Қазақстан Республикасы Конституциясының , тілдер туралы заңнамасының сақталуы жөніндегі дәйекті шараларды жүзеге асыру, мемлекеттік тілді республиканың барлық азаматтарының еркін меңгеруі үшін қажетті

ұйымдастырушылық, материалдық және техникалық жағдай жасау болып
т а б ы л а д ы .

Ол үшін сапалы жаңа оқу бағдарламалары, оқу және әдістемелік, оның ішінде электрондық жеткізгіштерде де құралдар жасалуға тиіс. Арнайы компьютерлік бағдарламаларды жасау кезінде инновациялық технологияларды пайдалануға ерекше көңіл бөлгені жөн.

Барлық өңірлерде, бірінші кезекте ауылдық жерлерде қазақ тілінде тәрбие беретін және оқытатын мектепке дейінгі балалар мекемелерінің санын, республиканың оқу орындарындағы қазақ тілі сағаттарының санын жоспарлы түрде ұлғайтуды қамтамасыз ету, сондай-ақ оқыту сапасын арттыру, мемлекеттік қызметшілердің және кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың қызметкерлері басқа санаттарының мемлекеттік тілді кеңінен оқуы жөнінде шаралар қолдану қажет.

Бұқаралық ақпарат құралдарының оңтайлы тілдік орта қалыптастыру, халықтың түрлі тобына арналған әр алуан көкейкесті теле және радиобағдарламалар шығару арқылы көркемдік талғамын тәрбиелеу жөніндегі рөлін арттыру қажет.

Лингвистика мамандарын тарта отырып және бұқаралық ақпарат құралдарының мүмкіндіктерін кеңінен пайдаланып, қазақ терминологиялық лексикасын біріздендіруді қалыптастыру жөніндегі жұмысты жалғастырған жөн.

Мемлекеттік тілді насихаттау мен енгізу жалпы тілдік ахуалға жасалған нақты әрі ғылыми талдаусыз табысты бола алмайды. Әлеуметтанушылық және әлеуметтік лингвистикалық мониторинг тілдік процестердің жүру қарқынын және демографиялық, әлеуметтік, этникалық өлшем бойынша оның өңірлік саралануын көрсететін тіл саясатындағы тұрақты түзетулерді қамтамасыз етуге тиіс.

Мемлекеттік тілді қолдану мен дамыту жөніндегі бағдарламаны табысты іске асыру үшін тіл саясаты саласындағы нормативтік-құқықтық базаны одан әрі жетілдіру жөніндегі шараларды қолдану қажет.

Қазақстан Республикасының мемлекетаралық ынтымақтастық іс-тәжірибесінде халықаралық шарттарды дайындау және жасасу кезінде мемлекеттік тілді пайдалану міндетті талап болуға тиіс. Ресми іс-шараларды мемлекеттік тілде жүргізу, бұл ретте басқа тілдерге сапалы ілеспе аударманы қамтамасыз ету қажет. Нормативтік-құқықтық актілер, лауазымды тұлғалардың сөйлейтін сөздері, қызмет бабында пайдалануға арналған құжаттар ең алдымен мемлекеттік тілде дайындалуға тиіс.

Мемлекеттік тіл бірқатар мемлекеттік басқару органдарында қолданылмайды немесе мардымсыз қолданылады. Осыған байланысты мемлекеттік органдар іс жүргізуді, есептік-статистикалық, қаржылық және техникалық құжаттаманы

2010 жылға дейін мемлекеттік тілге кезең-кезеңімен көшіру жөніндегі жұмысты Қазақстан Республикасы Конституциясының 7-бабының 2-тармағындағы қағиданы сақтай отырып жүргізуі қажет:

2006 жылы - Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі, Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі, Ақтөбе, Батыс Қазақстан, Қарағанды облыстарының және Алматы қаласының жергілікті өкілді және атқарушы органдары;

2007 жылы -Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы, Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті, Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясы, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесі, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті, Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі, Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрлігі, Қазақстан Республикасы Энергетика және минералды ресурстар министрлігі, Қазақстан Республикасы Индустрия және сауда министрлігі, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі, Қазақстан Республикасы Экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігі, Қазақстан Республикасы Туризм және спорт министрлігі, Қазақстан Республикасы Экономикалық қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі (Қаржы полициясы), Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігі, Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігі, Қазақстан Республикасы Жер ресурстарын басқару агенттігі, Қазақстан Республикасы Табиғи монополияларды реттеу агенттігі, Алматы, Павлодар облыстарының және Астана қаласының жергілікті өкілді және атқарушы органдары;

2008 жылы - Қазақстан Республикасы Көлік және коммуникация министрлігі, Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігі, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігі, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, Қазақстан Республикасы Ақпараттандыру және байланыс агенттігі, Ақмола, Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан облыстарының жергілікті өкілді және атқарушы органдары;

2009 жылы - Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі, Қазақстан Республикасының Парламенті, Қазақстан Республикасының Үкіметі, Қазақстан Республикасы Президентінің Күзет қызметі, Қазақстан Республикасы Президентінің Іс басқармасы, Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі, Алматы қаласының өңірлік қаржылық орталығы қызметін реттеу агенттігі.

5.2. Бағдарламаны іске асыру тетіктері

Бағдарламаны іске асырудың негізгі тетігі Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі Іс-шаралар жоспарында (бұдан әрі - Бағдарламаны іске асыру жөніндегі Іс-шаралар жоспары) көзделген Іс-шаралар жүйесін жыл сайын кезең-кезеңмен орындау болып табылады. Бағдарламаны іске асыру жөніндегі Іс-шаралар жоспарын уәкілетті орган Бағдарламада қойылған міндеттерді іске асыру нәтижесінде бұдан алдыңғы кезеңде болған өзгерістерді ескере отырып, әрбір келесі екі жыл сайын жасайды. Мұндай жоспарлау Бағдарлама ережелерінде айқындалған ұзақ мерзімді стратегиялық перспективаларды міндетті түрде ескере отырып жүзеге асырылуға тиіс. Мұның алдындағы Тілдерді қолдану мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын іске асыру тәжірибесі орындалуы қысқа мерзімге есептелген іс-шаралар жүйесін жүзеге асыру - шешімі ағымдағы перспективада айқындалған міндеттерді жүзеге асыруға орай әлеуметтік-лингвистикалық ахуалдағы өзгерістерге неғұрлым икемді оңтайласуға мүмкіндік беретінін көрсетеді. Осындай ұзақ мерзімді перспективаны ескере отырып жасалған ағымдық жоспарлау барынша нақтылығымен және нәтижелерінің шынайылығымен ерекшеленеді. Сонымен бірге, бұл Тікелей орындаушылардың жауапкершілігі мен Бағдарламада көзделген іс-шараларды іске асыруға бақылауды қамтамасыз ету мүмкіндіктерін арттыруға жәрдемдеседі.

Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттерін іске асыру оның қолданылуының аумақтық және әлеуметтік тынысын кеңейтетін аймақтық және салалық бағдарламалар елеулі рөл атқаруға тиіс.

Бағдарламаның іс-шараларын іске асыру оны іс жүзінде жүзеге асыру үшін неғұрлым тиімді әрі нақты мүмкіндіктермен қамтамасыз етілуге тиіс.

Бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шараларды тиімді жүзеге асыру мынадай негізгі принциптерді сақтау негізінде ғана мүмкін болады:

сандық және сапалық деңгейді тұрақты өсіруді (жинақтауды) қамтамасыз етуді көздейтін кезеңдік және ұдайылық;

орындалуына қатаң бақылау жасаумен ұштастырылған жан-жақты мемлекеттік қолдау;

тілді меңгеру саласындағы талаптарды мемлекеттік тілді еркін және тегін оқып-үйрену үшін мүмкіндіктер жасаумен ұштастыру;

моральдық және материалдық мүдделілік жағдайын жасау;

қоғамдық пікірді белсенді түрде қалыптастыру;

тіл құрылысын жүзеге асыру кезінде функционалдық-лингвистикалық тепе-теңдікті сақтау;

Тілдерді дамыту бағдарламасындағы іс-шараларды қаржылық қамтамасыз ету

